

Székely Csaba

BányavidékMagvető Kiadó
Budapest, 2013

Mátyás Melinda

BÁNYAVILÁG

Székely Csaba *Bányavidék* című drámatrilógiájának megjelentetése nagyon is időszerű. Az egyenként már nagy sikerrel színpadra vitt művek rendkívül népszerűek, legutoljára a harmadik darabot, a *Bányavizet* vette elő a Székény Színház. Popularitásuk titka az aktualitás, az erdélyi bányászfalu hétköznapijainak túldramatizált, ironikus megjelenítése, a hatás, amely egyszerre nevetet, szomorít, felhorkantja az olvasót, és nem utolsósorban gondolkodásra készíti.

A drámaíró vadász: vadássza a hatást, de minden erőlködés nélkül, a zsákmány eldobja magát előtte, még mielőtt célba venné. Pedofil pap, korrupt polgármester, zugivó orvos, megrekedt tanító, terhes tinédzser, szélsőjobbos Izsák, magas öngyilkossági ráta és alkoholizmus. Soknak tűnik, és valóban sok is, de a humorérzéknek és az ironiának köszönhetően mégis működik a történet. Történet, nem pedig történetek, hiszen a kidolgozott, precíz utalásrendszer nem hagyja, hogy különválasszuk a *Bányavirágot*, *Bányavakságot* és *Bányavizet*, melyek együtt adják ki Székely *Bányavidékét*; együtt tudják elérni azt a hatást, amely értelmet ad a néha erőltetett jópofaságnak, így mutatkozik meg a karakterek jellemében és cselekedeteik mögött rejtőző mélység.

A *Bányavirág* maga Iván, ahogy az a szerelmes szomszédasszony, Irma vallomásából kiderül: „A bányák mélyén, repedésekben, eldugva mások elől, bányavirágok vannak. (Közelebb ül.) Ha azokat valaki felhozná a felszínre... csillogni kezdenének” (40). Az első szöveg tehát

hangsúlyozottan Iván személyiségét állítja középpontba. A férfi évek óta csehovi apafigurájának jelenlététől, illetve jelen-nem-lététől szenved, minden apróságot neki ró fel: „A vén takony tehet erről is” (30). Iván kifakadása jól demonstrálja infantilis, végeláthatlan gyűlöletét szülőapja felé. Ilonka, a féltestvér a sztereotíp városi nőt testesíti meg; megnyilvánulásai megrekednek a kacérságnál, s egyfolytában kiforratlan, együgyű utalásokat tesz saját, önmagának nagyon tetsző *carpe diem* életfelfogására. Mindebből kifolyólag szereplőként nem vesz részt az eseményekben, nem aktív, de nem is szükséges, hogy az legyen, amennyiben a *Bányavidék*et mint egészet vizsgáljuk. Illés, a szomszéd az egyetlen ténylegesen cselekvő a dráma jelenében; cseppet sem váratlanul felakasztja magát, utolsó megjelenését pedig feltűnően, hangzatosan zárja: „Nem leszek. Bocsássál meg nekem, Iván. Mindnyájan bocsássatok meg nekem” (33).

Illés öngyilkosságával tette és nem-tette készíti a többieket, így például Mihály szuicid szándéka is miatta marad beteljesületlenül. Az orvos erről szóló vallomását csak az olvasó ismeri, Iván nem hallgatja meg, ő elvonul készülődni a záró „csattanóra”, amelynek során székelyharisnyában, túl szűk ajándékpulóverben néz bele a kamerába, s a faluról mesél, a hagyományörzésről, családjáról, minderről feltűnően negédes hangnemben, míg a számunkra láthatatlan stáb semmi másról nem akar tudni, kizárólag az öngyilkosságok egyre emelkedő számáról. Fájó pont ez; az érdektelenség, a kiúttalanság katarzisa, történhet bármi, tervezhetnek bármit, bizonyos dolgok valóban nem változnak. Csak úgy bugyog az ironia a sorokból, és már kezdjük is érteni a *Bányavidék*et; megkaptuk az atmoszféra első szeletét, beszorultunk, jöhet a *Bányavakság*.

A *Bányavidék* második drámája Ince, a főhős késlekedésével veszi kezdetét. A cselekmény szerint a reggeli rohanásba csöppenünk bele, és a késés érzetét ügyesen felhasználva Székely hamar elő is készíti a bonyodalmat. A testvérek dialógusából egy kipipált lista benyomását keltve megtudunk mindent, ami az alapviszonyok feltérképezéséhez szükséges. Székely legmegkapóbb karakterét, Izsákot is így ismerjük meg. Tudnivaló róla, hogy agyonvert három százkilós tisztet a katonaságnál, amiért rászóltak, hogy ne rovásírással töltsse ki az úrlapot, valamint hogy már nem tagja a Turul Zászlóalj Harcosainak, mivel azok véleménye szerint túlságosan liberális nézeteket vallanak. Ince, aki saját bevallása szerint is csapnivaló polgármester, mégis felveszi vele a kesztyűt; rendőrt hív Izsák falopási tevékenységének leleplezésére.

Adott tehát egy korrupcióval átítatott, feszült helyzet, melyet az író helyzetkomikummal tűzdel, szöviccekkkel borítja le az egyébként sötét párbeszédet, nehogy egy pillanattal is előbb érje az olvasót az alaposan előkészített katarzis, mint ahogy az el lett tervezve. Érzéketlen, értetlen reakciók érkeznek a legkomolyabb kijelentésekre, és minden szereplőnek feltétlenül félre kell értenie valamit. Hamar előkerül Ince lánya, Izabella is, aki „Kolozsváron a... az európai... szoci... fiziológiai limbisztikára” (81) jár, immár tizedik éve. A drámában elegánsan, ám kissé klisészerűen megkonstruált karakter szerepéből gondolkodás nélkül kilépve menti meg apját Izsák fenyegetéseitől; odaadja magát neki, ha ez erőszakos, megalázó szexuális aktussal jár is, és megígérteti vele, soha nem bántja édesapját. Motiválatlan önzetlenségét kissé tompítja, hogy ő is elért valamit tetteivel, de mivel ezt előre nyilvánvalóan nem tudhatta, az epizód kilóg az alaposan strukturált, gondosan kialakított karakterhálóból. A feszült érzelmi állapotot frappáns fordulatok követik, amelyeket meg-megakaszt néhány céltalannak tűnő, zavaró szövicc. Ilyen például a betoppanó Florin „Szép estét, Szexikém!” köszöntése, amely Szécsi Izsáknak szól, azonban a román kiejtésben kevésbé jártas olvasó értetlenül megakad a „Szexi–Szécsi” élcnél.

Megérkezik a rendőr, megkezdődik az igazságszolgáltatás. Ince naiv kezdeményezése ellene fordul, Florin fényt derít húga bűnére is, miszerint Iringó maga ölte meg a férjét. Utóbbi valóban megrázó felfedezés, indokolja a nő természetellenes kötődését testvérehez, megérteti elkeseredett, hitevesztett lelkivilágát, megnyilvánulásait, amelyeket az eddigiekben még kissé erőltetettnek olvashattunk. Megkezdődik a trilógia legszédítőbb párbeszéde a védekező Ince és az immár feltűnően magabiztos Florin között, aki hirtelen nyelvváltással az addigi esetlen, suta képet levetve céltudatos, ősi és közös ellenséggé változik. Provokatív módon maga kezdeményezi a dialógust, lezseren odatüzi nyitókérdését: „*elmosolyodik, és úgy néz Incére, mint egy macska, amelyik szórakozni készül az áldozatával*”) Aztán miért utálsz minket annyira, mi?” (124) Ebből bontakozik ki az a diskurzus, amely az egyik legrégebbi és mégis az egyik legaktuálisabb magyar problémakört dolgozza fel, a magyarok és a románok közötti feszült kapcsolatot, még hozzá olyan eredeti és effektív módon, hogy elfelejtjük, valójában drámát olvasunk. Elfelejtjük az izzadságot, amely minden párbeszéd megírásakor környékezi a legtehetségesebbeket is, elfelejtjük a törekvést a valóságos megjelenítésére, hiszen olyan információcsere olvasható, amely valóban autentikus, reális, és nem

értjük, hogy aki ilyet tud írni, miért fárad a már fent említett „Szexi–Szécsi” poénokkal.

FLORIN Ti nagy náziszt hortisztok, akik jöttetek fehér lovon román asszonyokat és gyermekeket gyilkolni?!
 INCE Ti is azt tettétek velünk, csak ló nélkül.
 FLORIN Azt, amit ti csináltatok '40-ben Trezneán meg Ippen?...
 INCE Ti kezdtétek '19-ben Köröstárkányon!...
 FLORIN Ti kezdtétek 1785-ben, ..., amikor megöltétek Horea, Kloska si Krisánt! ... Ti kezdtétek, te büszke gulyásfing!
 INCE Semmi közöttök ehhez a földhöz! ... Mi Ázsiából jöttünk, de ti sehol nem voltatok akkor. (125–126)

Izsák csendben szórakozik Incén és Florinon, majd mikor Ince kést ránt, készségesen lefogja hátulról a rendőrt. A közös ellenség mindig összehozza az embereket. A zárójelenetben a nagy nyertes Izsák kedélyesen cseveg Incével, majd otthagyja elbúcsúzni a házatól. A férfi egyedül marad, míg meg nem hallja a libákat, s már szalad is utánuk, hogy szépen keretbe foglalja a drámát.

A *Bányavíz* a *Bányavidék* szakrális színezetét igyekszik megadni: a helyi papokban lejátszódó történeésekről olvashatunk. A humor talán ebben a környezetben tud legjobban érvényesülni, igaz, ez többnyire Irénnek, a méltatlanul elhanyagolt, mégis figyelemreméltó karakternek köszönhető. Az első jelenetben rögtön szembesülünk olyan „szócsatákkal”, amelyekről nem az jut eszünkbe, hogy a színpadon majd biztosan működni fog. Ignác, a katolikus pap a mise szövegét próbálja, miközben Irén, az időnként szenilis, időnként nagyon is ravasz házvezető nő folyton kérdésekkel zavarja.

IRÉN Na itt vagyok, atyám!

IGNÁC ...én vétkem, kurvára látom, hogy itt van, Irén, nem vagyok vak, én igen nagy vétkem. Kérem ezért... (136)

Márton, Ignác nevelt fia folyton világot látna, most is éppen a szomszéd faluban van: „Az árvízkarosultaknak hoztak valami ruhákat segegybe. Azokat árulja az ottani plébános, s Marci azt mondta, venne ő is egy nadrágot” (139). Hirtelen mégis megérkezik a fiú, mert ég a tanító háza, és ezzel az (ismét) csehovi hatással le is zárul a kezdő jelenet.

A következőkben lassan megismerhetjük Mártont, aki éjszakánként titokban farag. Imádkozó figuráit időnként odacsempészi az oltárra, ami problémát jelent Ignácnak, hiszen a szobrok vagy álló, vagy éppen levágott nemi szervvel vannak ábrázolva, alkalmanként kereszttel átdöfve, kibelevve. Az alkotások Márton művészi beállítottságát hivatottak bemutatni, azét a huszonévesét, aki leginkább kilóg a *Bányavidékből*, ugyanakkor a legszerveesebb része annak; hiába küzd a légtér ellen, végül ő lesz a legvégzetesebben benne ragadt karakter. A tanító, István és a lánya, Imola ideiglenesen a paplakban lettek elszállásolva; utóbbi egy indokolatlan, kamaszos fehérnemű-villantással mutatkozik be, amely akció Márton később megmutatkozó, szintén motiválatlan érzelmeit készíti elő.

A továbbiakban kiderül, hogy a fiú verseket is ír, valamint, hogy egy bizonyos Szövérfi Márton két csomag szaloncukorral rávette az édes-szájú Imolát, hogy megsimogassa ott, ahol ő mondja. István reakciója ismét visszarántja a *Bányavidékkel* ismerkedőt a felszín karcolgatásához, amiből – megszokva Székely szerkezeti felosztását – arra következtethetünk, hogy ez még nem a katarzis, de hamarosan megérkezik. „Hogy voltál képes egy ilyen alakot megsimogatni...? Te tizenhat éves vagy, ő meg református!” (165)

Ezután sorjáznak a fordulatok, amelyek bár kiszámíthatók, egy pillanatig sem unalmasak. Megtudjuk, hogy Ignác nemcsak gondnokként hasznosítja nevelt fiát, hanem fizikailag is vonzódik hozzá. Majd elkezdődik a „tűzharc”, a legérdekesebb pedig talán az, amikor megjelenik Irén egy doboznyi pénzzel, amit Ignác lopott el a tanítótól a tűzvéstnél. Kiderül, hogy Imola terhes, mire Márton dühbe gurul, hiszen oda a romantikus menekülési terve: „Rendes katolikus gyermeked lesz, a kurva életbe!” (191) felkiáltással a pulpitus mögé löki a lányt, és megerőszkolja. Az elképesztő történések után újra lecsendesül az állóvíz. Hirtelen némaság, bocsánatkérések, Márton könyörög Ignácnak, hogy minden a régi lehessen. És hogyan lehetne az? A *Bányavidék* erről szól. Ha akarnának, akkor se tudnának változtatni. A környezet, az atmoszféra az, ami ragad, a karakterek saját hálójukban kénytelenek élni.

Székely Csaba hálója viszont időnként hagy némi kívánnivalót maga után. A bevezetőben említett utalásrendszer korántsem annyira pontos, ahogyan azt a szerző kidolgozni igyekszik, az egymást követő szövegek ugyanis időnként olyan jelzőkkel illetik a korábban megismert karaktereket, amelyek egyáltalán nem következetesek. Így lesz a friss öngyilkos Illésből „kompótos Illés” a *Bányavirágban*, Mihályból

pedig karmester a *Bányavízben*. Ha véletlenül ellen tudunk állni a *Bányavidék*nek mint egésznek, hamar szembeütnnek olyan apróságok is, amiket a zseniálisan hömpölygő történések könnyedén elnyomnak. A *Bányavirág* például a magukban is hangosan beszélő emberek drámája is lehetne, továbbá kifejezetten zavaró az „-e” kérdőszócska kényszeres használata, amit attól függetlenül, hogy ki városi, ki falusi, felváltva használnak a karakterek, sőt időnként teljesen meg is feledkeznek az olyannyira kardinálisaként bemutatott beszédmódról. A *Bányavakság* Florinja már-már kényszeresen idézi *Az özvegy karnyóné* kevercsnyelvű szereplőit, túlságosan felerősítve a dráma „jól megcsinált” olvasatát. Az utóbbit valószínűleg sokan a siker titkának vélik, de a *Bányavidék* „lecsupaszítva” is lenyűgöző írás, ezért időnként feleslegesnek hat a szerző cukormáza; előfordul, hogy képtelen beépíteni a cselekménybe, teljesen leválik róla, és azt kiabálja: nem működik. A *Bányavíz* ebből a szempontból is kiemelkedő: a humor itt a helyén van, nem erőltetett, nem sok. Ráadásul Székely „megszül” egy olyan karaktert, amely eredetibb, nagyszerűbb az összes többi karakternél. Persze Irén, a pap házvezetőnője is megérne egy misét.

Manapság sokan a dráma mint műnem átmenetiségét hangsúlyozzák, és úgy vélik, a színpad nélkül nem lehet ön maga. A színháztudomány is sokkal inkább az előadás-elemzéseket helyezi előtérbe; a drámai szöveg ismerete elengedhetetlen ugyan, mégis csupán afféle előfeltételként működik. Székely Csaba *Bányavidék* című drámatrilógiájában azonban akadnak jelenetek és dialógusok, amelyek szöveggként olyan erősek, hogy színpadon, nem megfelelő kezek között könnyen elveszíthetik bájukat, olcsóvá válhatnak. Ez pedig olyan fegyvertény, ami mellett nem szabad szó nélkül elmenni.